

The Role of Seminaries and Universities in Realizing the New Islamic Civilization within the Intellectual Framework of Martyr Ayatollah Khamenei*

Asghar Rajabi Deh Borzu'i¹ Mohammad Bidgoli²

1. Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran (Corresponding Author).

asgharrajabio21@gmail.com

2. Islamic Azad University, Varamin-Pishva Branch, Tehran, Iran.

mohammad.bidgoli@yahoo.com

Abstract

Civilizations have always experienced periods of rise and decline in their development. In their encounters with other cultures and civilizations, they must strive to safeguard their ideas, achievements, and cultural identities. The concept of the new Islamic civilization, first theorized by Martyr Ayatollah Khamenei, represents a revival of Islamic civilization that has attracted renewed attention following the victory of the Islamic Revolution in Iran. Within Ayatollah Khamenei's intellectual framework, knowledge is the most important instrument of national dignity, progress, and power, while Islamic seminaries and universities are the principal institutions responsible for educating the country's future leaders. The central research question is: What role do

* Rajabi Deh Borzu'i, A., & Bidgoli, M. (1405). The role of seminaries and universities in realizing the new Islamic civilization within the intellectual framework of Martyr Ayatollah Khamenei. *Islamic Knowledge Management*, 8(1), pp. 283-307.
<https://doi.org/10.22081/jikm.2026.75821.1135>

▣ **Article Type:** Research; **Publisher:** Islamic Sciences and Culture Academy, Qom, Iran

▣ **Received:** 2025/10/02 • **Revised:** 2026/03/06 • **Accepted:** 2026/03/18 • **Published online:** 2026/03/29

© 2026

authors retain the copyright and full publishing rights

Islamic seminaries and universities play in realizing the new Islamic civilization within Martyr Ayatollah Khamenei's intellectual framework? The study hypothesizes that seminaries and universities play a fundamental role in realizing the characteristics and indicators of civilization-building. Using a documentary research method based on written library sources and online articles, the researchers examine the indicators of Islamic civilization in light of Islamic teachings, including faith, ethics, knowledge, justice, rationality, and striving. The findings indicate that, from the perspective of the Supreme Leader of Iran, seminaries and universities play a significant role in realizing the indicators of the new Islamic civilization, including God-centeredness, the pursuit of knowledge and rationality, creativity, the integration of knowledge and practice, forums for free thought, and the attainment of scientific authority.

Keywords

Ayatollah Khamenei; new Islamic civilization; seminaries and universities; forums for free thought; scientific authority.

دور الحوزة العلمية والجامعة في تحقيق الحضارة الإسلامية الجديدة في المنظومة الفكرية للشهيد آية الله الخامنئي *

أصغر رجبى ده برزوي^١ محمد بيدغلي^٢

١. أستاذ مساعد، قسم المعارف الإسلامية، جامعة آزاد الإسلامية، فرع طهران الشمالية، طهران، إيران (الباحث المسؤول عن المراسلة).

asgharrajabio21@gmail.com

٢. جامعة آزاد الإسلامية، فرع ورامين - پيشوا، طهران، إيران.

mohammad.bidgoli@yahoo.com

الملخص

شهدت الحضارات دوماً صعوداً وهبوطاً في مسار ارتقائها، وبات لزاماً عليها في مواجهتها للثقافات والحضارات الأخرى أن تسعى لحفظ أفكارها وإنجازاتها وهويتها الثقافية. أما الحضارة الإسلامية الحديثة التي نظر لها الشهيد آية الله الخامنئي لأول مرة، فهي في الواقع إحياء للحضارة الإسلامية التي التفتت إليها الأنظار مع انتصار الثورة الإسلامية الإيرانية. وفي منظومة الشهيد آية الله الخامنئي الفكرية، يعد العلم أهم أداة لعزة البلاد وتقدمها واقتدارها، كما تُعتبر الحوزة والجامعة أهم حاضنتين لتنشئة مديري البلاد المستقبلين. ويعتقد التساؤل هنا حول: ما هو دور الحوزة والجامعة في تحقيق

* الاستشهاد بهذه المقالة: رجبى ده برزوي، أصغر؛ بيدغلي، محمد. (٢٠٢٦). دور الحوزة العلمية والجامعة في تحقيق الحضارة الإسلامية الجديدة في المنظومة الفكرية للشهيد آية الله الخامنئي. إدارة المعرفة الإسلامية، ٨(١)، صص ٢٨٣-٣٠٧.

<https://Doi.org/10.22081/jikm.2026.75821.1135>

□ نوع المقال: بحثية؛ الناشر: المعهد العالي للعلوم والثقافة الإسلامية، قم، إيران

□ تاريخ الإستلام: ٢٠٢٥/١٠/٢ • تاريخ التعديل: ٢٠٢٦/٠٣/٠٦ • تاريخ القبول: ٢٠٢٦/٠٣/١٨ • تاريخ الإصدار: ٢٠٢٦/٠٣/٢٩

© ٢٠٢٦

يحتفظ المؤلفون بحقوق الطبع والنشر الكاملة.

الحضارة الإسلامية الحديثة ضمن المنظومة الفكرية للشهيد آية الله الخامني؟ وتفترض الفرضية أنّ الحوزة والجامعة تضطلعان بدور أساسي في إنجاز مؤشرات بناء الحضارة. وقد عمد الباحثان في هذه المقالة، اعتماداً على المنهج التوثيقي بالاستناد إلى المصادر المكتنية المكتوبة والمقالات الإلكترونية، إلى سبر أغوار مؤشرات الحضارة الإسلامية من منظور التعاليم الإسلامية، ومنها: الإيمان، والأخلاق، والعلم، والعدالة، والعقلانية، والمجاهدة. وتخلص نتائج هذا البحث إلى أنّ الحوزة والجامعة تؤثران بفاعلية في تحقيق مؤشرات الحضارة الإسلامية الحديثة، كالحورية الإلهية (التوحيدية)، والتحصيل العلمي والعقلانية، والإبداع، والربط بين العلم والعمل، وكراسي حرية الفكر والنقد (كراسي الأزدانديشي)، وتبوء المرجعية العلمية من منظور سماحة قائد الثورة الإسلامية.

الكلمات المفتاحية

آية الله الخامني، الحضارة الإسلامية الجديدة، الحوزة العلمية والجامعة، حلقات الحوار الحر والفكر المستقل، المرجعية العلمية.

نقش حوزه و دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی در منظومه فکری شهید آیت الله خامنه‌ای *

اصغر رجبی ده برزویی^۱ محمد بیدگلی^۲

۱. استادیار. گروه معارف اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
asgharrajabio21@gmail.com

۲. دانشگاه آزاد اسلامی واحد ورامین-پیشوا، تهران، ایران.
mohammad.bidgoli@yahoo.com

چکیده

تمدن‌ها همواره در مسیر اعتلای خود فراز و فرودهایی داشته‌اند و در رویارویی با دیگر فرهنگ‌ها و تمدن‌ها، می‌باید تلاش کنند از ایده‌ها، دستاوردها و هویت فرهنگی خود حفاظت نمایند. تمدن نوین اسلامی که اولین بار توسط شهید آیت الله خامنه‌ای تئوریزه گردیده، در واقع همان احیای تمدن اسلامی است که با پیروزی انقلاب اسلامی ایران نگاه‌ها به آن معطوف شده است. در منظومه فکری شهید آیت الله خامنه‌ای^{علیه السلام}، علم مهمترین ابزار آبرو، پیشرفت و اقتدار کشور و حوزه و دانشگاه نیز مهمترین تربیت کننده مدیران آینده کشور می‌باشند. حال پرسش این است که نقش حوزه و دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی در منظومه فکری شهید آیت الله خامنه‌ای چیست؟ در فرضیه بیان می‌شود که حوزه و دانشگاه در تحقق شاخصه‌های تمدن ساز نقش اساسی دارند. پژوهشگران در این مقاله با استفاده از روش اسنادی با اتکا به منابع مکتوب کتابخانه‌ای و مقالات

* **استاد به این مقاله:** رجبی ده برزویی، اصغر؛ بیدگلی، محمد. (۱۴۰۵). نقش حوزه و دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی در منظومه فکری شهید آیت الله خامنه‌ای. مدیریت دانش اسلامی، ۸(۱)، صص ۲۸۳-۳۰۷.
<https://doi.org/10.22081/jikm.2026.75821.1135>

□ نوع مقاله: پژوهشی؛ ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران

□ تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۱۰؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۱۲/۱۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۲۷؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۵/۰۱/۰۹

© ۱۴۰۵ «حق تألیف و حقوق کامل انتشار برای نویسندگان محفوظ است»

اینترنتی به واکاوی شاخص‌های تمدن اسلامی از دیدگاه تعالیم اسلام از جمله ایمان، اخلاق، علم، عدالت، عقل‌گرایی و مجاهدت پرداخته و نتایج این تحقیق حاکی از آن است که حوزه و دانشگاه در تحقق شاخص‌های تمدن نوین اسلامی از جمله خدامحوری، علم‌آموزی و خردگرایی، خلاقیت، پیوند علم و عمل، کرسی‌های آزاداندیشی و کسب مرجعیت علمی از دیدگاه مقام معظم رهبری تأثیرگذارند.

کلیدواژه‌ها

شهید آیت‌الله خامنه‌ای، تمدن نوین اسلامی، حوزه و دانشگاه، کرسی‌های آزاداندیشی، مرجعیت علمی.

۱. مقدمه

جامعه اسلامی برای رسیدن به تکامل و ورود به مرحله تمدن اسلامی نیازمند پیوند مستحکم میان علم و دین است. این پیوند نه تنها به پیشرفت علمی کمک می‌کند بلکه زمینه‌ساز ارتقای فرهنگی و معنوی جامعه نیز به شمار می‌رود. از منظر شهید آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله علیه، حکومت اسلامی مسئولیت دارد این مسیر را هدایت و حمایت کند. علم و دین در نظام اسلامی باید هماهنگ حرکت کنند. این تعامل به معنای ادغام کامل تخصص‌ها نیست بلکه ایجاد فضایی مشترک برای بهره‌گیری از ظرفیت علمی و دینی است. حوزه و دانشگاه در جامعه اسلامی ما از جایگاهی بس والا و مهم برخوردار است. دوره جدید شکوفایی حوزه‌ها در ایران با هجرت آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری از نجف به قم آغاز می‌شود و سپس با زعامت و مرجعیت آیت‌الله العظمی بروجردی رونق بیشتری یافته به‌طوری که توجه بسیاری را به سمت خود جلب می‌کند (علم‌الهدی، ۱۳۹۳، ص ۱۵). تمدن اسلامی که در طول تاریخ، فراز و فرودهایی داشته و با بیداری اسلامی در کشورهای مسلمان دوباره مورد توجه مسئولان قرار گرفته است، در سخنرانی‌های شهید آیت‌الله خامنه‌ای، جایگاه ویژه‌ای دارد. موضوع نقش اجتماعی و سیاسی روحانیون و نقش‌آفرینی این قشر در عرصه مسائل جامعه یکی از نقاط مورد بحث و چالش‌برانگیز ایران بوده است. امروزه نقش حوزه و دانشگاه در پیشبرد اهداف عالیه انقلاب چنان اهمیت یافته است که بدون توجه بدانها این روند به هدف نخواهد رسید. حضور روحانیون و دانشگاهیان در عرصه‌های مختلف جامعه از جمله مجلس شورای اسلامی، نهاد دولت، رأس هرم قدرت در تشکلهای و اجتماعات بسیار اهمیت دارد. از این‌رو ضرورت نقش حوزه و دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی در منظومه فکری شهید امام خامنه‌ای رحمته‌الله علیه مورد توجه پژوهشگران قرار گرفت. در منظومه فکری شهید آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله علیه، علم مهمترین ابزار آبرو، پیشرفت و اقتدار کشور و حوزه و دانشگاه نیز مهمترین تربیت‌کننده مدیران آینده کشور است؛ ایشان معتقدند که این علم است که نیازهای کشور و نقاط کور بخش‌های مختلف از جمله صنعت را برطرف می‌کند و این همان نقطه ثقل ارتباط علم، دانشگاه و صنعت در منظومه فکری رهبر شهید انقلاب

است. هر چند که ایشان بر تدوین نظام نوآوری تأکید کردند ولی هنوز جای این نظام خالی است و هنوز سندی برای آن تدوین نشده است. فرآیند تحقق اهداف اسلامی و رسیدن به تمدن نوین اسلامی مبتنی بر هندسه و منظومه فکری شهید آیت‌الله خامنه‌ای دارای مراحل مختلفی است. ایشان شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی را هدف نهایی انقلاب اسلامی می‌داند (منیری و بیانی، ۱۴۰۲).

حال پرسش این است که نقش حوزه و دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی در منظومه فکری شهید آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟ در فرضیه بیان می‌شود که حوزه و دانشگاه در تحقق شاخصه‌های تمدن ساز نقش اساسی دارند. پژوهشگران در این مقاله با استفاده از روش اسنادی با اتکا به منابع مکتوب کتابخانه‌ای به واکاوی شاخص‌های تمدن اسلامی از دیدگاه تعالیم اسلام از جمله ایمان، اخلاق، علم، عدالت، عقل‌گرایی و مجاهدت پرداخته و نتایج این تحقیق حاکی از آن است که حوزه و دانشگاه در تحقق شاخص‌های تمدن نوین اسلامی از جمله خدامحوری، علم‌آموزی و خردگرایی، خلاقیت، پیوند علم و عمل، کرسی‌های آزاداندیشی و کسب مرجعیت علمی از دیدگاه شهید آیت‌الله خامنه‌ای علیه‌السلام تأثیر گذارند.

۲. پیشینه پژوهش

در خصوص نقش حوزه و دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی هم از جهت نظری و هم تحقیقاتی، پیشینه‌ای چندان قوی وجود ندارد؛ بویژه در در منظومه فکری شهید آیت‌الله خامنه‌ای علیه‌السلام که معدودی مقاله، همه داشته‌های ما در این حوزه را شامل می‌شود. در خصوص نقش حوزه و دانشگاه پژوهش‌هایی انجام گرفته است که در ذیل به برخی از آنها اشاره شده است:

- مقاله واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله) نوشته آقایان اکبری و رضایی به روش توصیفی-تحلیلی، در سال ۱۳۹۴ انجام پذیرفته که یافته‌های آن از دیدگاه مقام معظم رهبری گسترش و ترقی تمدن نوین اسلامی به همت و خرد دسته‌جمعی نیاز دارد.

- مقاله نقش حوزه انقلابی در تمدن نوین اسلامی با تأکید بر اندیشه حضرت آیت الله خامنه‌ای (زید عزه) نوشته آقای غلامرضا ضابط پور کاری به روش توصیفی- تحلیلی در سال ۱۳۹۶ انجام گردیده که یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ایجاد تمدن نوین اسلامی و در نتیجه استحاله فرهنگ مادی غرب درون تمدن اسلامی در گرو حل رابطه بین اسلامیت و تمدن، جامعه و دولت اسلامی است که بی‌تردید این مسئله از طریق حوزه‌های علمیه و به شرط انقلابی‌ماندن حوزه و حکومت حل خواهد شد.

- مقاله الگوی نقش آفرینی حوزه و دانشگاه در تمدن‌سازی مبتنی بر منظومه فکری امامین انقلاب اسلامی نوشته آقای حامد نجاران طوسی با روش تحلیل مضمون در سال ۱۴۰۱ انجام پذیرفته که یافته‌های آن اشاره دارد که با استخراج ۱۷۳۶ مضمون اولیه، الگویی شامل ۴ مؤلفه «الزامات کلی»، «تولید فکر»، «تولید علم» و «فناوری و نوآوری» است.

- مقاله جایگاه حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها در تولید تمدن اسلامی نوشته آقای سید محمد عابدی با روش توصیفی-تحلیلی در سال ۱۳۹۵ انجام پذیرفته که یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که با تشریح ابعاد تمدن اسلامی چگونگی تأثیر حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها بر آن را کشف نموده و نمونه‌هایی از آن را در طول تاریخ سراغ بگیرد. برای این منظور، نقش حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها در سه نظام اساسی تمدنی یعنی نظام فرهنگی، نظام سیاسی و نظام اقتصادی مورد گفتگو قرار خواهد گرفت و افزون بر تحلیل چگونگی ارتباط، نمونه‌هایی برای وجود ارتباط وثیق بین حوزه و دانشگاه و تولید تمدن اسلامی ارائه خواهد شد.

- مقاله نقش دانشگاه اسلامی - ایرانی در تولید علم دینی نوشته آقای مهدی ایمانی و صدرالدین شریعتی به روش کتابخانه‌ای و بررسی اسناد و مدارک در سال ۱۳۹۰ انجام گردیده که یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که ما دانشگاه را به‌عنوان مظهر و نماد علم مدرن وارد کشور کرده و در بستری آن را کشت کرده‌ایم که هیچگاه به ثمر نخواهد نشست؛ زیرا تناسبی با هویت و فرهنگ و تاریخ ما ندارد. در واقع

دانشگاه‌های ما عقب‌های در جامعه ندارند و برای تولید علم دینی با مشکل مواجهند. از طریق دانشگاه اسلامی - ایرانی می‌توان به تولید علم دینی رسید و از آن طریق، باعث پیشرفت جامعه ایرانی - اسلامی شد.

- مقاله آینده پژوهی انقلاب اسلامی و تحقق تمدن نوین دینی با تأکید بر اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای نوشته آقایان شاکری زواردهی و مولوی وردنجانی به روش توصیفی تحلیلی، در سال ۱۳۹۷ انجام گرفته که یافته‌های آن چشم‌انداز و منتهاالیه انقلاب اسلامی پس از گذشت چهار دهه از حیات خود، تمدن نوین اسلامی را ترسیم ساخته است.

- مقاله مؤلفه‌ها و شاخص‌های تمدن نوین اسلامی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای نوشته آقای حبیب زمانی محبوب به روش توصیفی تحلیلی، در سال ۱۴۰۱ انجام گرفته که یافته‌های آن دارای این مؤلفه‌ها و شاخص‌هاست: مؤلفه‌های دینی با شاخص دین و معنویت؛ مؤلفه‌های اخلاقی با شاخص اخلاق و کرامت انسانی؛ مؤلفه‌های اجتماعی با شاخص عقلانیت، امید و خودباوری، نظم و قانونمندی، وحدت و همبستگی، تلاش و مجاهدت، و عدالت؛ مؤلفه‌های سیاسی با شاخص حکومت، مردم‌سالاری دینی، استقلال، آزادی، امنیت و اقتدار نظامی؛ مؤلفه‌های اقتصادی با شاخص رفاه و پیشرفت؛ مؤلفه‌های علمی با شاخص علم و فناوری.

نقش حوزه و دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی با چالش‌ها و مشکلاتی همراه بوده است که به بررسی‌های زیادی در این زمینه نیاز دارد. همان‌طور که در جدول فوق دیده می‌شود پژوهش‌هایی در خصوص نقش حوزه و دانشگاه در تاریخ معاصر ایران توسط پژوهشگران مختلف انجام گرفته است، اما مقاله پیش‌رو به نقش حوزه و دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی در منظومه فکری شهید امام خامنه‌ای علیه‌السلام می‌پردازد. با تلاش انجام گرفته و تحلیل متون سخنان رهبری شهید در چارچوب نظری یاد شده، نقش حوزه و دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی استخراج شده است که در قسمت یافته‌ها ذکر می‌شود.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر به نقش حوزه و دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی در منظومه فکری شهید آیت الله خامنه‌ای می‌پردازد. برای جمع‌آوری اطلاعات، روش اسنادی و مبتنی بر تفسیر متن مورد استفاده قرار گرفته است. روش‌های اسنادی در زمره روش‌ها یا سنجه‌های غیرمزاحم و غیرواکنشی به شمار می‌آید (ساروخانی، ۱۳۸۹، ص ۲۵۴). در این روش دو مرحله گردآوری و سپس تحلیل، تبیین و داوری، قابل تصور است. دستاوردهای این پژوهش از نوع کاربردی است.

۴. تمدن اسلامی

واژه civilization معادل تمدن یا حضاره است. این واژه در زبان انگلیسی از لغت لاتینی civis به معنی شهروند یا شهرنشین گرفته شده و برای دلالت بر ویژگی‌هایی مانند لطف، کیاست و لیاقت مورد استفاده قرار گرفته است که دستاورد شهرنشینی است یا برای پیشرفت و ترقی افراد و جمعیت‌هایی که در شهرها زندگی می‌کنند (سپهری، ۱۳۸۵، ص ۳۵). در تعریف اصطلاحی تمدن می‌توان به نظر مرحوم علامه جعفری اشاره داشت. از نظر ایشان، تمدن عبارت است از برقراری نظم و هماهنگی در روابط انسان‌های یک جامعه که تصادم‌ها و تزاخم‌های ویرانگر را منتفی ساخته و مسابقه در مسیر رشد و کمال را قائم مقام آنها بنماید، به‌طوری که زندگی اجتماعی افراد و گروه‌های آن جامعه موجب بروز و به‌فعالیت رسیدن استعدادهای سازنده آنها باشد (جعفری، ۱۳۷۳، ج ۶، ص ۲۳۳). لوکاس، فرهنگ و تمدن را یکی دانسته، ولی دامنه و زمان فرهنگ را محدودتر از تمدن تلقی کرده است. فرهنگ و تمدن، راه مشترک زندگی، اندیشه و کنش انسان است (لوکاس، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۲۰). می‌توان گفت پیشرفت‌های صنعتی و اقتصادی در قالب آبادانی و تأسیس نهادها و ساخت ابزارهای جدید را مصادیق تمدن می‌دانند (فوزی و صنم‌زاده، ۱۳۹۱). به اعتقاد زرین کوب جامعه اسلامی جامعه‌ای بود متجانس که مرکز آن قرآن بود (زرین کوب، ۱۳۸۴، ص ۲۹). تمدن اسلامی، تمدنی دینی است که همه مؤلفه‌های آن بر محور اسلام می‌شود. بدین ترتیب، تمدن اسلامی از همه ویژگی‌های تمدن الهی در

چهارچوب آموزه‌های قرآنی و متکی بر سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برخوردار است و مؤلفه‌های آن، دین، اخلاق، علم، عدالت، قوانین، مقررات، اصول دینی و غیره است (جان احمدی، ۱۳۸۸، صص ۵۲-۵۱).

۵. زمینه‌های پیدایش تمدن اسلامی

دانشمندان غربی به اثرگذاری «تمدن اسلامی» و حضور مؤثر عالمان اسلامی در تاریخ علم جهان، معترف هستند در حالی که ما هنوز به خوبی تمدن اسلامی را برای نسل جدید تبیین نکرده‌ایم. تمدن اسلامی از آغاز شکل‌گیری تا کنون، فرازهای بسیاری را تجربه کرده است و با مرور سیر رشد و شکوفایی آن می‌توان به ویژگی‌هایی رسید که این تمدن را به بلوغ رسانده است. در شکوفا شدن تمدن اسلامی توجه به هویت ملی و دینی، اصلی اساسی است. این امر با شناساندن جهان‌بینی اسلامی و تفکر اصیل اسلامی به نسل جوان و دانشگاهی محقق می‌شود و در بستر «فرهنگ» قابلیت اجرایی پیدا می‌کند. برآیند گسترش دین اسلام در سرزمین‌های وسیع و به تبع آن، ایجاد بستری نو و حضور متفکرانی که در این چهارچوب فرصت اندیشه و بازاندیشی یافتند، تمدنی درخشان بود که البته به ناحیه خاصی تعلق نداشت و تنها نام فرهنگ و تمدن اسلامی برازنده آن بود. همه تمدن‌های تحت حوزه نفوذ اسلام، بخش برجسته فرهنگی خود را به حوزه اسلام آوردند و کارویژه دین اسلام این بود که امکان سازش و همکاری میان این فرهنگ‌های متفاوت و گاه متناقض را با آموزه‌های خود فراهم کرد و از تفاوت‌ها فرصت ساخت که می‌توان زمینه‌های شکل‌گیری تمدن اسلامی را به صورت ذیل برشمرد:

الف) جایگاه دانش و فراگیری علم، که در منابع اسلامی سفارش‌های فراوانی نسبت به آن شده است. در قرآن و روایات اسلامی سفارش فراوانی نسبت به فراگیری علم و تعلیم آن شده است که اگر این اندازه اولیای اسلام بر فضیلت دانش و دانش‌اندوزی تأکید نکرده بودند هرگز تمدن اسلامی به این پایه از عظمت نمی‌رسید.

ب) انتقال علوم و جذب دانشمندان از یونان که بیشترین علوم، غیر مستقیم و

بصورت ترجمه به دست مسلمانان رسید. مورخ انگلیسی رنان مولف اثر معروف و مستند تاریخ علم کمبریج در این خصوص می گوید: فاتحان مسلمان افزون بر چیزهای دیگر، علم یونانیان را از شهرهای هلنی (فتوحات مسلمین در منطقه مدیترانه) و فرهنگ ایرانیان از شهرهای ساسانی به ارث بردند (رنان، ۱۳۷۱، ص ۲۸۲).

ج) نهضت ترجمه، که پس از فتوحات مسلمانان و فراغت از تدوین علوم اسلامی شکل گرفت، در واقع توجه به علوم و صناعی بود که عمدتاً در اختیار تمدن‌های غیر مسلمان قرار داشت. البته نهضت علمی در زمان مامون و دیگر خلفا، علم‌گرایی در حقیقت یک نهضت طبیعی خودجوش نبود بلکه یک نهضت ترجمه بود. دارالحکمه نیز یک دانشگاه نبود بلکه بیشتر یک دارالترجمه بزرگ بود (زیباکلام، ۱۳۷۸، ص ۲۲۴).

د) تأسیس مراکز علمی مانند بیت الحکمة، نظامیه‌ها، و ...، یکی دیگر از عوامل شکل‌گیری تمدن اسلامی است. یکی از فراگیرترین مراکز آموزشی، مساجد است که در سراسر قلمرو اسلامی پراکنده شده بود. بیمارستان‌های جهان اسلام ضمن درمان بیماران، مراکز تحقیق و مطالعه پزشکان به شمار می‌آمدند و کتابخانه‌های تخصصی داشتند (رضوانی، ۱۳۶۸، ص ۶۸۹).

۶. تمدن نوین اسلامی در اندیشه شهید آیت‌الله خامنه‌ای

بسیاری از اندیشمندان و شخصیت‌های علمی و فکری جهان، بر این عقیده‌اند که رهبری معظم انقلاب اسلامی، شهید آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله‌علیه، پیش از آنکه رهبر سیاسی یک کشور اسلامی باشد، یک شخصیت علمی برجسته در جهان اسلام و عرصه بین‌الملل است. در میان موضوعات و مسائل فکری جمهوری اسلامی ایران و فراتر از آن مسائل جهان اسلام، اندیشه‌ها و دیدگاه‌های ایشان در موضوع تمدن نوین اسلامی، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. با ظهور انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی رحمته‌الله‌علیه احیای تمدن اسلامی به شکل جدی‌تری مطرح شد. در ادامه شهید آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله‌علیه با طرح نظریه تمدن نوین اسلامی، انقلاب اسلامی را در مسیر تمدن‌سازی نوین قرار داد (کریمی چمه و

همکاران، ۱۴۰۴). انقلاب اسلامی ایران بر پایه معارف اسلامی و سیره و سنت پیامبر ﷺ بنا شده است. قرار گرفتن پسوند اسلامی در کنار انقلاب اسلامی آن را متمایز از دیگر انقلاب‌ها می‌کند. رهبری این انقلاب را یک مرجعیت دینی برعهده داشته و نیز آرمان این انقلاب احیای قرآن در جهان امروز بوده است. شهید آیت‌الله خامنه‌ای ﷺ در بیانیه گام دوم انقلاب که یکی از ارزشمندترین مکتوبات انقلاب اسلامی است به همه آنچه یک جامعه متمدن اسلامی نیاز دارد، اشاره شده است. تمدن نوین اسلامی از اساسی‌ترین و پرمعناترین مفاهیمی است که در بستر گفتمان انقلاب اسلامی روییده است (زمانی محجوب، ۱۴۰۱، ص ۱۵۴). رهبر معظم انقلاب ﷺ اشاره می‌فرماید: «راه برافراختن پرچم تمدن نوین اسلامی چیست؟ راهش تربیت نسلی است با یک خصوصیتی که آن خصوصیات این‌ها است؛ یک نسلی باید به وجود بیاید شجاع، باسواد، متدین، دارای ابتکار، پیش‌گام، خودباور، غیور» (خامنه‌ای شهید، ۱۳۹۵/۰۷/۲۸).

۷. شاخص‌های تمدن از دیدگاه تعالیم اسلامی

تمدن اسلامی که در طول تاریخ، فراز و فرودهای بسیار زیادی داشته است. از این‌رو لازم است شاخصه‌های تمدن اسلامی را از دیدگاه تعالیم اسلامی مورد واکاوی و تجزیه و تحلیل قرار دهیم.

۷-۱. ایمان

نخستین شاخصه تمدن نوین اسلامی، ایمان به خدا و توحید است و مهمترین شعار پیامبران الهی، وحدانیت و توحید بوده است. در مورد معنای ایمان گفته شده است: ایمان عبارت از جایگیر شدن اعتقاد در قلب و از امن گرفته شده، گویی مومن به آنچه بدان ایمان پیدا کرده، امنیت و مصونیت نمی‌دهد که در آن مورد دچار شک و تردید نمی‌شود، چراکه شک و تردید آفت اعتقاد است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۷۲). در روایاتی از رسول مكرم اسلام ﷺ ایمان چنین شناسانده شده است: «ایمان تصدیق با قلب، اقرار

با زبان و عمل با اعضا و جوارح می‌باشد» (مجلسی، ۱۳۸۶، ج ۶۶، ص ۶۸). ایمان بنای اصلی و ساختمان تمدن اسلامی است و در واقع ایمان است که انسان را دگرگون ساخته و لایق آورده‌های ملکوتی و آسمانی می‌کند و زمینه رشد و بالندگی و اعتلای ارزش‌های اسلامی را در آدمی به وجود می‌آورد و گنجینه‌های نهفته در انسان را به شکوفایی رسانده و تمدن ایمانی را به نمایش در می‌آورد.

۲-۷. اخلاق

اخلاق از اصلی‌ترین وجوه انسان‌شناختی فردی و اجتماعی و یکی از مؤلفه‌های اصلی تأثیرگذار در پی‌ریزی و فراز و فرود و نیل صعود یا سقوط تمدن‌ها در طول تاریخ تا به امروز بوده است. اخلاق به عنوان عنصر مهم و اصلی در شکل‌گیری هویت انسانی نقش حیاتی و بنیادی داشته است؛ و هویت انسانی از اهمیت بسیار بالای برخوردار است و هویت انسانی چیزی جز فهم انسانی فضایل اخلاقی و عواطف انسانی نیست. کلمه اخلاق جمع خُلق و به معنای نیرو و سرنوشت باطنی انسان است که تنها با دیده بصیرت و غیر ظاهر قابل درک است. در مقابل، خُلق به شکل و صورت محسوس و قابل درک با چشم ظاهر گفته می‌شود (راغب اصفهانی، ۱۴۱۶، ص ۱۵۹). علم اخلاق یکی از اصلی‌ترین پایه تشکیل تمدن نوین اسلامی است پیامبر گرامی اسلام هدف بعثت خود را اتمام مکارم اخلاق بیان کرد و تمدنی براساس مکارم اخلاق بنا نمود

۳-۷. علم و خردورزی

یکی از بزرگترین نعمت‌های الهی، نیروی عقل و خردورزی انسان است که او را از میان سایر موجودات عالم متمایز می‌سازد. علم و خردورزی دارای ارزش ذاتی است و در دین مبین اسلام به علم ارزش و بهای بالایی داده شده است. هدف قرآن کریم تشویق مردم به تحصیل علم و تعمیق در اعتقادات و تعهد آنها است تا ایمانی راسخ و استوار در پی داشته باشد. آن قدر دانش در اسلام ارزشمند است که امیرالمؤمنین (علیه السلام) میان آن و ثروت، به هفت دلیل علم و دانش را انتخاب می‌نماید. این همه مزیت و

اعتبار، برای معرفتی است که هم رساننده و هم بازدارنده باشد و علمی باشد که از طریق صواب، به دست ما رسیده باشد. در حدیثی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز آمده است: «وقتی که عالم و عابد در روز قیامت بر صراط اجتماع کنند به عابد گویند به بهشت در آی و از عبادت خویش بهره مند شو و به عالم گویند که اینجا بمان و از هر کسی که می خواهی و دوست داری شفاعت نما، زیرا هر که را تو شفاعت کنی پذیرفته خواهد شد، پس عالم در مقام پیامبران می ایستد و از دوستان و یاران خویش تا آنجا که می تواند شفاعت می نماید. زیرا در قیامت سه گروه شفاعت می کنند: پیامبران، دانشمندان و شهدا» (پابنده، ۱۳۲۴، ج ۱، ص ۲۴).

۴-۷. مجاهدت

یکی از شاخصه های اصلی تمدن نوین اسلامی مجاهدت در راه خدا است و بسیاری از آیات قرآن جهاد در راه خدا را به عنوان فریضه الهی می دان (سوره بقره، آیه ۲۱۶).

۵-۷. عدالت

مفهوم عدل در برابر ظلم و خلاف جور معنی شده است. از این رو این مفهوم به معنای مساوات نیست بلکه به معنی انصاف نزدیکتر است. عدالت در اصطلاح، قرار دادن چیزی در موضع اصلی اش معنی شده است. به عبارت دیگر، اگر علم را موتور حرکت تمدن نوین اسلامی بدانیم، عدالت بی تردید روح و جوهره این تمدن خواهد بود. بررسی آموزه های اسلامی نشان می دهد که عدالت یکی از محوری ترین اهداف بعثت پیامبران بوده است. در آیه شریفه ۲۵ از سوره حدید می خوانیم: «لقد أرسلنا رُسُلنا بالبینات و انزلنا معهم الکتاب و المیزان ليقوم الناس بالقسط» بر این اساس، فلسفه ارسال رسل، کتاب و میزان برای این است که انسان ها در جامعه خود اقامه قسط و عدل کنند؛ بنابراین، در نظام اسلامی عدالت بر پایه قسط محور است. هدف نهایی و اصلی حکومت عدالت است. به عبارت دیگر، حکومت اصالتاً چیزی نیست که هدف باشد و ذاتاً محبوبیت و مطلوبیتی ندارد، بلکه حکمت و فلسفه آن اقامه قسط و عدل است.

۸. نقش حوزه و دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی در منظومه فکری شهید آیت‌الله خامنه‌ای

تمدن اسلامی که در طول تاریخ، فراز و فرودهایی داشته و با بیداری اسلامی در کشورهای مسلمان دوباره مورد توجه مسئولان قرار گرفته است. شهید آیت‌الله خامنه‌ای در باب تمدن می‌فرماید: «ما به دنبال این باشیم که فرهنگ زندگی را تبیین کنیم، تدوین کنیم و به شکل مطلوب اسلام تحقق ببخشیم (خامنه‌ای شهید، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳).

حوزه و دانشگاه در همه ساحت‌های خود، چه ساحت آموزشی، چه ساحت پژوهشی و چه ساحت تبلیغی و چه سایر ساحت‌ها، در جامعه پردازی به‌عنوان مرحله اصلی تمدن سازی، نقش کلیدی دارد که به اهم آنها از دیدگاه رهبر شهید اشاره می‌شود:

۸-۱. خدمات‌محوری

در جهان امروز که ارزش‌های مادی بر بسیاری از عرصه‌های زندگی انسان سایه انداخته‌اند، بحران‌های اخلاقی، فروپاشی روابط انسانی و از خودی‌گانگی روحی بیش از هر زمان دیگری آشکار شده است. در چنین شرایطی، بازگشت به تعالیم قرآن کریم و سیره اهل بیت (علیهم‌السلام)، نه تنها یک ضرورت فردی بلکه یک راهبرد اجتماعی است. خدمات‌محوری یعنی قرار دادن رضایت و اراده الهی در مرکز تصمیم‌ها و رفتارهای فردی و جمعی. انسان موحد، در همه انتخاب‌ها از معیار الهی تبعیت می‌کند و ارزش‌ها را بر پایه‌ی حق و عدالت می‌سنجد. شهید آیت‌الله خامنه‌ای تأکید می‌کنند که اگر مسئولان کشور در تصمیم‌گیری‌ها خدمات‌محوری را اصل قرار دهند، بسیاری از مشکلات موجود در حوزه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی حل خواهد شد. پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در این خصوص می‌فرمایند: کسی که برای رضای الهی در پی کسب دانش باشد، هر بابی از دانش که برای او گشوده می‌شود، ذلت و خودکم‌بینی‌اش در برابر خودش، تواضعش در برابر مردم، ترسش در برابر خداوند و تلاشش در امور دینی افزایش می‌یابد. چنین شخصی از علمش بهره می‌برد (مجلسی، ۱۴۰۳، ص ۳۴).

شهید آیت‌الله خامنه‌ای در این خصوص اشاره دارند که: «مقاومت جز در سایه ایمان بالله و اتکاء بالله و اعتماد به وعده الهی ممکن نیست؛ خدای متعال وعده فرموده است، با تأکید فرموده است: وَ لَیَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ یَنْصُرُهُ؛ با تأکید، وعده نصرت داده است؛ این وعده تحقق پیدا خواهد کرد. اگر چنانچه ما خودمان را اصلاح کنیم و این نسخه حرکت مسلمین و پیشرفت مسلمین در دنیای اسلام است» (خامنه‌ای شهید، ۱۳۹۷/۰۹/۰۴).

۲-۸. علم آموزی و خردگرایی

بدون شک، فرهنگ و تمدن اسلامی، همانند هر تمدنی دیگر، به مدد عوامل و مؤلفه‌های مختلف قادر به احیا، تحقق و گسترش خود است. در این میان، «علم» یکی از موثرترین مؤلفه‌هایی است که می‌تواند به مثابه یک اهرم، ما را در راستای تحقق این هدف متعال یاری سازد. اسلام، فرهنگ و تمدنی عظیم برای بشریت به ارمغان آورد که تمامی انسان‌ها بویژه مسلمانان را تا ابد وامدار خویش نموده است. اگرچه بارها سعی گشته تا اصالت این تمدن انکار گردد، اما نقش عظیم تمدن و فرهنگ اسلامی، بویژه در حوزه علم و دانش، حقیقتی است غیر قابل انکار. تعامل میان علم و تمدن اسلامی، تعاملی دوسویه است، بدین معنا که همان‌گونه که اسلام نقشی اساسی در تولد، توسعه و تبلور بسیاری از شاخه‌های علم و دانش داشته است، علوم و نهادهای علمی نیز همچون اهرمی مستحکم در راستای احیای تمدن اسلامی، می‌توانند مدد رسان ما باشند. به اعتقاد شهید آیت‌الله خامنه‌ای، ارزش علم منوط به معنویت است و علم بدون معنویت فاقد هر گونه ارزشی است. ایشان در این زمینه اشاره دارند که: «امروز به برکت اسلام، به برکت قرآن و به برکت الهامی که به پیغمبر ما شد - که اوج قله دانشی ممکن برای یک انسان است، و به او وحی شد: «و قل ربّ زدنی علما و از او خواسته شد که علم را بیش از پیش از خدا طلب کند - امروز کشور ما در راه یک تحول بزرگ دارد حرکت می‌کند» (خامنه‌ای شهید، ۱۳۸۳/۰۴/۱۹).

۳-۸. خلاقیت

گرچه خلاقیت از ویژگی‌های آدمی است ولی از اوصافی است که ریشه در خالقیت

خدا دارد؛ زیرا از سویی خداوند خالق است و هستی مخلوق او و از سوی دیگر حداقل در سطح زمین، آدمی جانشین خدا است و از این رو می‌تواند خلاق باشد و بیافریند. حاصل آنکه انسان از سوی خالق هستی و از سوی کسی که مبدع آسمان و زمین است، استعداد نوآوری را دارد. تشویق به علم و دانش و سفارش به تعقل و تدبر و تفکر در آیات الهی حکایت از روحیه تحول‌گرایی و نوآوری دارد. یکی از عوامل زمینه‌ساز خلاقیت کنجکاوی و پرسشگری نسبت به محیط پیرامون است. خلاقیت در خلاء شکل نمی‌گیرد بلکه مستلزم اطلاعات جدید و بستر فکری متفاوت نسبت به وضعیت سابق است. وجود اجتهاد در اسلام شاهی بر به رسمیت شناختن خلاقیت و نوآوری در اسلام است؛ زیرا اجتهاد نهایت تلاش و کوشش یک مرجع دینی برای پاسخ‌گویی به همه مسائل و نیازهای متغیر در هر عصر و زمان است به گونه‌ای که در دین ورزی عسر و حرجی برای نسل‌های دوره‌های مختلف پیش نیاید. شهید آیت‌الله خامنه‌ای در اهمیت خلاقیت می‌فرماید: «موکدا توصیه می‌کنم که رشته علم و تحقیق و نوآوری در دانش و زنده کردن روح ابتکار و خلاقیت و آفرینش درونی و حقیقی خود را رها نکنند» (خامنه‌ای شهید، ۱۳۸۴/۰۲/۱۸).

۸-۴. پیوند علم و عمل

شهید آیت‌الله خامنه‌ای در این خصوص می‌فرماید: «هدف دانش باید محتوایی باشد که سلامت آفرین، درمان آفرین و حل‌کننده مسائل اساسی جامعه باشد. تحول در هدف هم یعنی اینکه دانشگاه بداند کجا می‌خواهد برود و با علمش می‌خواهد چه اتفاقی را رقم بزند. مقام معظم رهبری در این خصوص اشاره دارند که: علم مجرد و به تنهایی هم کافی نیست؛ علم را باید وصل کنیم به فناوری، فناوری را باید وصل کنید به صنعت، و صنعت را باید وصل کنیم به توسعه کشور» (خامنه‌ای شهید، ۱۳۸۵/۰۱/۰۱).

حضرت علی علیه السلام در خصوص کاربردی علم می‌فرماید: «إِنَّمَا زَهَّدَ النَّاسُ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ لِمَا يَزُوْنُ مِنْ قَلِّهِ انْتِفَاعَ مَنْ عِلِمَ بِلَا عَمَلٍ»؛ مردم به دنبال علمی که فایده‌ای در عمل از آن نیندند نمی‌روند (دبلی، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۱۵). «عِلْمٌ بِلَا عَمَلٍ كَشَجَرٍ بِلَا ثَمَرٍ»؛

علم بدون کاربرد مانند درختی است که میوه نداشته باشد (الامدی، ۱۴۰۷ق، ص ۱۵۲). بنابراین علم برای زندگی است، ما می‌آموزیم تا روح از محدودیت‌ها خارج شود و به پهنه بی‌انتهای هستی متصل شود، انسان‌ها می‌خواهند به کمال برسند پس باید نیازها و نواقص خود را برطرف کنند.

۵-۸. کرسی‌های آزاداندیشی

کرسی آزاداندیشی نشستی است که در آن به‌صورت آزاد، نظام‌مند، محترمانه، عقلانی، منطقی و شجاعانه، در یکی از قالب‌های مندرج، در باب موضوعی معین و از پیش اعلام شده، به اظهارنظر، پرسش و پاسخ عمیق، گفتگو، تبادل و تضارب آراء، همراه با استدلال و ارایه مستندات پرداخته می‌شود. شهید آیت‌الله خامنه‌ای در این باب می‌فرماید: «خیلی از این حرف‌هایی که دوستان در اینجا گفتند، حرف‌هایی است که تکلیف آنها باید در خود جلسات دانشجویی و در بحث‌های آزاد دانشجویی معین بشود؛ که من یادداشت کردم، این کرسی‌های آزاد اندیشی که ما مطرح کردیم که مستلزم بحث‌های آزاد دانشجویی در محیط دانشگاه‌ها است، بسیاری از مسائلی را که در اینجا دوستان مطرح کردند، می‌تواند تعیین تکلیف کند، روشن کند؛ جهات مثبت و منفی هر مطلبی را در بحث‌های دانشجویی باید بتوانند به دست بیاورند» (خامنه‌ای شهید، ۱۳۹۳/۰۵/۰۱).

۶-۸. کسب مرجعیت علمی

واژه مرجعیت علمی اولین بار توسط رهبر شهید مطرح و موجب شکل‌گیری گفتمانی جدید در حوزه علم و دانش کشور گردید و امروز این واژه، به‌عنوانی رایج در گفتمان دانشگاهی و علمی کشور ورود پیدا کرده و به‌صورتی متواتر در اسناد بالادستی بدان اشاره شده است. در سال‌های اخیر بحث‌های خوبی در زمینه مرجعیت علمی در کشور انجام گرفته و تحلیل‌های قابل قبولی نیز منتشر شده است؛ ولی هنوز در مورد بعضی از اصول مانند تعریف دقیق، مبانی نظری و نقاط قوت و مزیت‌های واقعی کشور

و زیرساخت تشکیلاتی و مدیریتی ضروری برای دستیابی به مرجعیت علمی، اجماع وجود ندارد. باید بپذیریم که شناخت برخی از مفاهیم مثل مرجعیت علمی کاری سهل و ممتنع است و آشکار نمودن جنبه‌های مختلف این واژه از پیچیدگی خاصی برخوردار است. برای این گونه مفاهیم باید ابتدا دید چه مفاهیم دیگری زیر بنای آن را تشکیل می‌دهد و برای مفهوم مورد نظر تعریفی تحلیلی انجام دهیم.

شهید آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص بحث مرجعیت علمی می‌فرماید: «باید علم را به معنای حقیقی کلمه تولید کرد. البته این کار، روشمندی و ضابطه لازم دارد. مهم این است که روح نوآوری علمی در محیط دانشگاه زنده شود و زنده بماند» (خامنه‌ای شهید، ۱۳۹۰/۰۹/۲۱).

۹. نتیجه‌گیری

انقلاب اسلامی ایران به رهبری بزرگترین مصلح و احیاگر دینی معاصر با اتکا به تمدن غنی اسلامی موفق گردید این تمدن را که بر اثر دشمنی‌ها، غفلت‌ها و جهالت‌ها در ورطه و سراسیمگی سقوط و تحریف قرار گرفته بود نجات بخشیده و عزت و افتخاری بزرگ برای اسلام و مسلمین به ارمغان آورد. بدیهی است انقلاب اسلامی با پشتوانه قوی دینی و برخورداری از روحیه شهادت طلبی، ایستادگی در برابر ظلم و نجات از سلطه استعماری ظالمان و دست نشانده‌گان آنان را مهمترین هدف خود قرار داد و موفق گردید تأثیرات عمیقی در بیداری مسلمانان تحت سلطه جهان برجای گذارد و بر اهمیت نقش دین در میان توده‌های اجتماعی و پیشبرد اهداف آنان تأکید ورزد. وحدت این دو نهاد حوزه و دانشگاه، ترکیب حکمت و علم را ممکن می‌سازد و زمینه‌ساز بهره‌مندی جامعه هم از پیشرفت مادی و هم از سعادت معنوی می‌شود. حوزه‌ها می‌توانند از دانش دانشگاهیان در مسائل اقتصادی، حقوقی، تربیتی و روان‌شناسی بهره‌مند شوند و دانشگاه‌ها نیز از نگاه فقهی و فرهنگی حوزه‌ها استفاده کنند. تنها با این همکاری مستمر می‌توان نظامات اجتماعی و فرهنگی جامع و متناسب با آموزه‌های دینی و اسلامی تدوین کرد. یکی از مهمترین ویژگی‌های آیت‌الله‌خانه‌ای آن است که مفاهیم مختلف

را به صورت جزایر پراکنده مطرح نمی‌کند. ایمان، اخلاق، علم و خردورزی، مجاهدت و عدالت در نگاه ایشان یک کل واحد هستند. در عصر حاضر شهید آیت‌الله خامنه‌ای کوشیده‌اند با بهره‌گیری از منابع اسلامی و تجربه تاریخی، تصویری از مسیر آینده اسلام ارائه دهند. تفاوت مهم آن است که این نظریه صرفاً در سطح آکادمیک باقی نمانده، بلکه بایک تجربه عینی سیاسی و اجتماعی نیز همراه شده است. نهادهای علمی اعم از حوزه و دانشگاه نقش‌های مهمی در زمینه تمدن‌سازی می‌توانند داشته باشند؛ یکی تأمین علوم و فنون مورد نیاز برای ایجاد تمدن؛ دوم گسترش خردورزی در همه حوزه‌های حیات بشری. یکی از چالش‌های اساسی ما در راه تمدن اسلامی وضعیت علوم انسانی است. بدون بازسازی علوم انسانی و متناسب کردن آن با جامعه اسلامی نمی‌توان امید آفریدن تمدنی اسلامی داشت. یکی از مهمترین وظایف مشترک حوزه و دانشگاه بازسازی علوم انسانی است. یکی دیگر از الزامات تحقق تمدن اسلامی طراحی برنامه عملی و اجرایی کارآمد است. از مهمترین الزامات تحقق یافتن تمدن اسلامی، داشتن، نظام تعلیم و تربیت اسلامی کارآمد است.

نتایج این تحقیق حاکی از آن است که حوزه و دانشگاه در تحقق شاخص‌های تمدن نوین اسلامی از جمله خدامحوری، علم‌آموزی و خردگرایی، خلاقیت، پیوند علم و عمل، کرسی‌های آزاداندیشی و کسب مرجعیت علمی از دیدگاه مقام معظم رهبری تأثیر گذارند.

منابع

* قرآن کریم

** نهج البلاغه

الامدی، عبدالواحد. (۱۴۰۷ق). غررالحکم و دررالکلم. بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات.

پاینده، ابوالقاسم. (۱۳۲۴). ترجمه نهج الفصاحه. تهران: نشر دنیای دانش

جان احمدی، فاطمه (۱۳۸۸). تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی. تهران: انتشارات نشر معارف.

جعفری، علامه محمدتقی. (۱۳۷۳). فرهنگ پیرو، فرهنگ پیشرو (ج ۶). تهران: انتشارات علمی

و فرهنگی.

خامنه‌ای شهید. (۱۳۹۳/۰۵/۰۱). بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان. <https://farsi.khamenei.ir>

khamenei.ir

خامنه‌ای شهید. (۱۳۸۵/۰۱/۰۱). بیانات مقام معظم رهبری در دیدار زائرین و مجاورین حرم

مطهر رضوی. <https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای شهید. (۱۳۹۹/۰۷/۲۱). بیانات مقام معظم رهبری در ارتباط تصویری با مراسم

دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری. <https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای شهید. (۱۳۸۴/۰۲/۱۸). بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارکنان مجتمع مس

سرچشمه. <https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای شهید. (۱۳۸۳/۰۴/۱۹). بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از مسئولان و

نخبگان استان همدان. <https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای شهید. (۱۳۹۵/۰۷/۲۸). بیانات مقام معظم رهبری در دیدار نخبگان علمی جوان.

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای شهید. (۱۳۹۱/۰۷/۲۳). بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جوانان خراسان شمالی

<https://farsi.khamenei.ir>

خامنه‌ای شهید. (۱۳۹۷/۰۹/۰۴). بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام و میهمانان

کنفرانس وحدت اسلامی. <https://farsi.khamenei.ir>

دیلمی، حسن بن محمد. (۱۴۰۹ق). ارشاد القلوب. قم: نشر شریف رضی.

راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۴۱۶). المفردات الفاظ القرآن. بیروت: نشر دارالقلم.

رضوانی، علی اصغر. (۱۳۸۶). اسلام شناسی و پاسخ به شبهات (چاپ سوم). قم: انتشارات

مسجد مقدس جمکران.

رنان، کالین. (۱۳۷۱). تاریخ علم کمبریج (مترجم: حسن افشار). تهران: نشر مرکز

زرین کوب، عبدالحسین. (۱۳۸۴). کارنامه اسلام (چاپ نهم). تهران: مؤسسه انتشارات

امیرکبیر.

زمانی محجوب، حبیب. (۱۴۰۱). مؤلفه‌ها و شاخص‌های تمدن نوین اسلامی از دیدگاه آیت‌الله

خامنه‌ای، مطالعات سیاسی تمدن نوین اسلامی، ۲(۴)، صص ۱۸۳-۱۵۳.

زیباکلام، صادق. (۱۳۷۸). ما چگونه ما شدیم. تهران: انتشارات روزنه.

ساروخانی، باقر. (۱۳۸۹). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی (اصول و مبانی). تهران:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

سپهری، محمد. (۱۳۸۵). تمدن اسلامی در عصر امویان. تهران: نورالثقلین.

طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۷۴). المیزان فی تفسیر القرآن (مترجم: سیدمحمد باقر موسوی

همدانی، چاپ پنجم). قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم

علم الهدی، منصور. (۱۳۹۳). درآمدی بر شناخت حوزه و روحانیت. مؤسسه امام خمینی.

فوزی، یحیی؛ صنم زاده، محمودرضا. (۱۳۹۱)، تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره)،

تاریخ و فرهنگ تمدن اسلامی، ۳(۹)، صص ۷-۴۰.

کرمی چمه، احسان؛ فروهی، ناصر؛ عباس زاده، عباس. (۱۴۰۴). تحلیل شاخص‌های تمدن نوین

اسلامی در اندیشه شهید آیت‌الله خامنه‌ای با تأکید بر آیات قرآن، مطالعات سیاسی تمدن

نوین اسلامی، ۵(۱۰)، صص ۸۷-۱۱۰.

لوکاس، هنری. (۱۳۸۴)، تاریخ تمدن (ج ۱، مترجم: عبدالحسین آذرنگ، چاپ ششم). تهران: سخن.

مجلسی، محمدباقر. (۱۳۸۶). بحارالانوار (چاپ چهارم). تهران: نشر اسلامیه.

منیری، حمیدرضا؛ بیانی، هادی. (۱۴۰۲). الگوی پارادایمی ویژگی‌های دانشگاه تمدن ساز در فرآیند تحقق تمدن نوین اسلامی با رویکرد تحلیلی داده بنیاد و روش سیستماتیک از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۱۲(۲)، صص ۱۸۲-۱۵۶.